

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN
DAVRANIŞLAR*
BEHAVIORS THAT MAKE THE DEEDS OF BELIEVERS IN DANGER ACCORDING TO
THE HOLY QUR'AN

MERVE SAÇLI

DOKTOR ÖĞRETİM ÜYESİ
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
mervebekci@gmail.com

Öz:

İnsanlar için yeryüzünde bir hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm, müminlere yapmaları gerekenleri bildirdiği gibi uzak durmaları gerekenleri de haber vermektedir. Bunun neticesinde gerek dünyada gerekse âhirette elde edecekleri mükâfatları da ayrıntılı bir şekilde müjdelemektedir. Ancak bazı durumlarda yapılan iyi işlerin sanki hiç yapılmamış gibi bir hâle dönüştüğü, bunun da sebebinin kulların işlemiş olduğu birtakım olumsuz fiiller olduğu zikredilmektedir. İyi fiiller hem mü'min hem de kâfirlerden sâdır olabilmektedir. Kâfirler de hayır görünümlü ameller gerçekleştirebilmektedir. Ancak Kur'an'da birçok yerde inkârcıların küfrünün onların işlediği iyi fiilleri iptâlden söz edilmektedir. Bu çalışmanın kapsamını ise mü'minlerin işledikleri sâlih amellerin karşı karşıya kaldığı boşa çıkma tehlikesi oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm mü'min kulların sevaba müstehak amellerinin boşa gitmemesi için dikkat etmeleri gereken bu noktaları açıklamıştır. Bu durumun tespiti mü'minlerin amellerinin selâmeti açısından hayati önem arz etmektedir. Çünkü farkında olmadan ilahi rıza dairesinden çıkma tehlikesi barındırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı da Kur'ân'ın bildirmiş olduğu bu sebepleri tespit edip açıklamak olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm, Amel, Boşa çıkma, Mü'min.

Abstract:

The Qur'an, which is sent as a guidance guide for people on earth, tells the believers what they should do and informs them to stay away. As a result, it also heralds the rewards they will receive both in the world and in the hereafter in detail. However, in some cases it is mentioned that the good works turn into a state as if it has never been done, and this is due to some negative actions committed by the servants. Good deeds can come from both believers and infidels. Disbelievers can also perform charitable acts. However, in many places in the Qur'an it is mentioned that the infidelity of the unbelievers abolishes their good deeds. The scope of this study constitutes the danger of frustration faced by the righteous deeds committed by the believers. These points should be taken into consideration in order not to waste the deeds of the Holy Quran to the servants of the believers. The determination of this situation is vital for the salvation of the deeds of the believers. Because there is the danger of unwittingly leaving the circle of divine consent. Therefore, the aim of the study is to identify and explain the reasons that the Qur'an has reported.

Keywords: Tafsir, The Holy Qur'an, Deed, Going into nothing, Believer.

MAKALE TÜRÜ ARTICLE TYPE	GELİŞ TARİHİ RECEIVED	KABUL TARİHİ ACCEPTED	YAYIN TARİHİ PUBLISHED	ORCID NUMARASI ORCID NUMBER
Araştırma Makalesi/Research Article	13.06.2019	20.06.2019	29.06.2019	0000-0003-4138-3290
İNTİHAL/PLAGIARISM	DOI NUMARASI/DOI NUMBER			
Bu makale intihal tarama programıyla taranmıştır. This article has been scanned via a plagiarism software.	-			
ATIF/CITE AS				
Saçlı, Merve. "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Mü'minlerin Amellerini Boşa Çıkarın Davranışlar/Behaviors That Make the Deeds of Believers in Danger According to the Holy Qur'an". <i>ilahiyat</i> sy. 2 (Haziran/June 2019): 33-45				

* Bu makâle, 2010 tarihinde tamamladığımız "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Amellerin Boşa Çıkması" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

GİRİŞ

Sözlükte “gayret, çaba, çalışma, iş, eylem”² gibi anlamlara gelen amel kavramı terim olarak “Dünya ve âhirette ceza veya mükâfata konu olan her türlü iş ve davranış” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre amel, “emir, tavsiye veya yasaklara konu olan, neticesinde ceza ya da mükâfat bulunan tutum ve davranış” anlamına gelmektedir.³ Diğer taraftan yaygın kullanım itibariyle sadece zâhirî tutum ve davranışları ifade ettiği düşünülen amel kavramı, Kur'an'da “tasdik” ya da “tekzib” gibi kalbî eylemleri de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.⁴ Hatta sözler de amel sayılmaktadır, çünkü onlar da dilin amelleridir. Zira dil de organlar kategorisindedir.⁵ Buna göre amel, söz ve inancı da kapsamaktadır. Birçok âyet ve hadiste amel kavramı genellikle sözlü eylemleri de kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Örneğin; iman, gerek bazı hadislerde⁶ gerekse bazı İslâm kaynaklarında kalbin ameli sayılmıştır.⁷ Bununla birlikte amel kelimesinin, iman ve söz dışındaki tutum ve davranışlarla ilgili olarak kullanımı daha yaygındır.⁸ Diğer yandan amelin imanla da sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Zira samimiyet ve ihlâs ile iman edilen bir inanç sisteminin, mü'minin gerek bireysel gerekse toplumsal hayatında ciddi bir değişiklik meydana getirmesi gerekir. Bu değişikliği meydana getirecek olan ise iman ve amel arasındaki bütünlük ve tutarlılıktır. Çünkü dinin koymuş olduğu hükümlere iman edilmesi, hayatın bu hükümlere göre şekillendirilmesini gerektirir. İmanın kemâle ulaşması, onun gereği olan amellerin boşa gitmeyecek şekilde yerine getirilmesi, yani iman ile amel arasında tutarlılığın sağlanması ile mümkün olacaktır.⁹

Kişi elde olan ya da olmayan sebeplerden ötürü, yapmış olduğu iyi amellerin Allah katındaki değerini iptal edebilmektedir. Buna bazen apaçık davranışıyla, bazen sözüyle, bazense kalpteki hissiyle neden olabilmektedir. Bu minvalde Kur'ân-ı Kerîm sıklıkla kâfirlerin ve münâfıkların amellerinin boşa çıkmasından bahsetmekte, bununla birlikte mü'minlere de yapmış oldukları iyi amellerini özensizlik ve dikkatsizlikle boşa çıkarmamaları hususunda birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Bu çalışmada mü'minlerin amellerini boşa çıkarmamaları için hangi konularda ikaz edildikleri ve nasıl davranmaları gerektiği üzerinde durulacaktır.

1. ALLAH'A VE PEYGAMBERE İTAAT ETMEME

Genâb-ı Hakk mü'min kullarından evvela kendisine ve elçisine itaat etmelerini istemekte, aksi takdirde de işlerinin boşa çıkacağını onlara haber vermektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.”

(Muhammed 47/33)

² Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 11: 475.

³ Süleyman Uludağ, “Amel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 13.

⁴ Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 167.

⁵ Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Yusuf b. Abdiddaim Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrafi'l-elfâz*, thk. Muhammed Tuncî (Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1993), 3: 149.

⁶ Buhârî, “Tevhid”, 47; Dârimî, “Rikâk”, 28.

⁷ Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Maturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, mür. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010), 3:163.

⁸ Uludağ, “Amel”, 3:13.

⁹ Nurullah Denizer v.dğr., *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla İnanç-Eylem Tutarlılığı*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2018), 44-45.

Yani: “Ey Allah’a ve Resulüne iman edenler, bir şey emrettiklerinde ya da bir şeyi yasakladıklarında Allah’a ve Resulüne itaat edin”¹⁰ ya da “Ey iman edenler, Allah’ın Kitab’ında ve Resûlünün sünnetinde size emredilen mezkûr hükümlerde Allah’a ve Resûlüne itaat edin”¹¹ buyrulmaktadır. Bazıları bu emrin cihad olduğunu söylemişlerdir.¹² Bu itaatın mahiyeti hakkında ise şu iki görüş öne sürülmüştür:

1. Allah’a O’nu birleyerek, Resûl’e de onu tasdik ederek itaat edin.
2. Allah’a ve Resûl’e hürmet göstererek, Resûl’e de Allah’ı tazim ederek itaat edin.¹³

Âyette “Peygambere itaat edin” kavlinin, öncesine atfedilmesi müsebbebin, sebebe atfedilmesi cihetinden olup Allah’a “itaat”ın Resûl’e itaate götürdüğüne delâlet etmektedir. Bu da ilmin hâsıl olmasından sonra amelin olacağına işarettir. Şöyle ki; sanki Allah Teâlâ: “Ey iman edenler, hakkı bildiniz, öğrendiniz, o halde artık hayır işleyin” buyurmaktadır.¹⁴

Âyet, yapmış oldukları amellerin sevabını Allah’a ve Resûlüne asi olarak iptal etmeye karşı inananları daima teyakuzda ve sakınma hâlinde olmaları için¹⁵ uyarmaktadır.¹⁶ Onlardan, amellerini inkâr¹⁷, nifak¹⁸, ucub¹⁹, riya²⁰, başa kakma²¹, eziyet verme ya da bunlara benzer itaatsizlik ve başlanmış olan herhangi bir ameli bozarak iptal edecek aksi bir fiil ya da hareket ile boşa çıkarmamaları istenmektedir.²² Bu şekilde insanlar, herhangi bir kalbî hastalıkla kayıtlar altına almaksızın kendilerini amellerinin iptaline götürecektir her türlü kötü davranıştan. Rivâyet nakledilmiştir.²³ Katâde’den (ö. 117/735) şöyle bir rivâyet nakledilmiştir: “İçinizden her kim sâlih amelinin kötü bir amelle iptal etmemeye güç yetirebilirse, bunu yapsın. Şüphe yok ki hayır şerri, şer de hayrı yok eder; muhakkak ki amellerin esasları da sonlarına göredir. Her kim de hayırla sonuçlandırmaya güç yetirebilirse öyle yapsın. Mutlak kuvvet ancak Allah’ındır.”²⁴ Buna göre yapılan amellerde esas olan onların son durumlarıdır. Yani mü’min kimsenin yaptığı bir amelden sevap kazanabilmesi için o amelin sonuna kadar muhafaza etmesi gerekmektedir. Bu muhafaza da evvela imanını korumakla söz konusu olur. Âyette zikredilen “Allah’a ve peygambere itaat etmeme durumu” ise, sonrasında imanı terk edip küfre götürme endişesi taşıdığı için amelleri boşa çıkarma sadedinde zikredilmektedir.

¹⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, Tefsirü’l-Taberî: Câmiü’l-beyân an te’vili ayi’l-Kur’an, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Riyad: Dâru Âlemi’l-kütüb, 2003), 21: 225.

¹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî eş-Şevkânî, *Fethü’l-kadir: el-Câmi beyne fenneyi’r-rivâye ve’l-dirâye min ilmi’t-tefsir*, thk. Abdurrahman Umeyrâ (Mansûre: Dârü’l-Vefâ, 1997), 5: 54.

¹² Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 413.

¹³ Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn: Tefsiru’l-Maverdî*, mür. es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim (Beirut: Dârü’l-Kütübî’l-ilmîyye, 1992), 5: 305-306.

¹⁴ Ebû Abdillah Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *et-Tefsirü’l-kebîr: Mefâtihi’l-gayb* (Beirut: Dâru İhyâ’it-tûrasi’l-Arabî, 1934), 28: 71-72.

¹⁵ Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 414.

¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21: 225.

¹⁷ Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 413.

¹⁸ Ebu’l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi ilmi’t-tefsir* (Beirut: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1987), 5: 412.

¹⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 6: 4397.

²⁰ Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 413; Mâverdî, *Nüket*, 5: 306; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr*, 5: 412; Şevkânî, *Fethü’l-kadir*, 5: 54.

²¹ Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 413; Şevkânî, *Fethü’l-kadir*, 5: 54.

²² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6: 4397.

²³ Şevkânî, *Fethü’l-kadir*, 5: 54.

²⁴ “قال تداة: ولا تطلوا أعمالكم بالرباء، وقال: فمن استطاع منكم ألا يبطل عملاً صالحاً بعمل شر فليجعل؛ إن الشر ينسخ الخير، وإنما ملك العمل بخواتيمه، فمن استطاع أن يحتم بغير فليجعل، ولا قوة إلا بالله.” Bkz. Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21: 226; Maturîdî, *Te’vilât*, 13: 414.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

Bunu destekleyen bir başka rivâyet de İbn Ömer'den (r.a.) (ö. 73/692) nakledilmiştir. O, şöyle anlatıyor: “Biz, Muhammed 'in (s.a.s.) ashâbı “Ey iman etmiş olanlar, Allah'a itaat edin, Rasûlüne itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın.” âyeti inene dek tüm iyi amellerin kabul edildiğini zannederdik. Bu âyet nâzil olunca: “Acaba bizim amellerimizi boşa çıkaran nedir? Muhtemelen cehennemî vacip kılan büyük günahlar ve fuhşiyattır.” dedik. Büyük günahlardan birini işleyen bir kimseyi gördüğümüzde: “Eyvah şimdi helâk oldu.” demeye başladık da bunun üzerine “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediği kimse için bağışlar” (en-Nisâ 4/48, 116) âyeti inince böyle söylemeyi bıraktık ve büyük günah işleyen birini gördüğümüzde onun hakkında korkmaya, bunlardan birini işlemeyen hakkında da umutlu olmaya başladık.²⁵ Bu rivâyet de bize inkâr, şirk vb. günahlara düşülmediği müddetçe Cenâb-ı Hak'ın, mü'minlerin amellerini kabul edeceğini göstermekte, ancak itaatsizlik gibi birtakım günahların da kişiyi, bu büyük günahlara sevk etme tehlikesi sebebiyle bunlardan sakınılması gerektiği, aksi takdirde mü'minlerin de amellerinin boşa çıkması tehlikesiyle karşı karşıya kalacakları haber verilmektedir. Allah'a ve Resûlüne itaat etmeyle ilgili olarak bir diğer âyette şöyle buyrulmaktadır:

وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (el-Hucurât 49/14).

Bu âyette de Allah'a ve elçisine itaat gösterenlere, amellerinin karşılığı hususunda hiçbir haksızlık yapılmayacağı ve onlardan hiçbir şey eksiltilmeyeceği haber verilmektedir.²⁶ İbn Abbas (r.a.) (ö. 68/687-88) “Allah'a ve elçisine itaat ederseniz” kavlinin “eğer ihlâslı bir şekilde iman ederseniz” anlamında olduğunu söylemiştir.²⁷ Yani zâhiren şehâdetle ikrar edildiği gibi kalben de ihlâsla inanıp bunun gereğince amel eder, Allah ve Resûlünün emirlerini seve seve yerine getirirseniz, Allah da amellerinizden hiçbirini eksik olarak ödemez.²⁸ Nitekim âyet, iman ettiklerini söyleyerek bunu Resûlullah'ın (s.a.s.) başına kakan bazı bedeviler hakkında nâzil olmuştur.²⁹ Âyetin başında da imanın henüz onların kalplerine yerleşmediği ifade edilmektedir.³⁰ Bu nedenle bu kimselere, içinde buldukları nifaktan tevbe edip kalplerini samimiyetle Allah'a bağlarlar ve bunun gereğini yerine getirirlerse, Allah'ın da onların tevbelerini kabul edeceği, onları affedeceği ve yaptıklarına karşılık onlara türlü nimetler bağışlayacağı haber verilmektedir.³¹ Buna göre âyette, tevbe edip Allah'a ve Resûlüne itaat gösterdikleri takdirde kâfirler için de bir mağfiret vaadi söz konusu olmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ; “İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle” (el-Enfâl 8/38) buyurmaktadır.³²

²⁵ Bedreddin Çetiner, *Fatiha'dan Nas'a Esbâb-ı Nüzul: Kur'an Ayetlerinin İniş Sebebi* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002), 2: 805.

²⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21: 393.

²⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 7: 477.

²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 4484.

²⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21: 390.

³⁰ “Bedeviler “İnadık” dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama “Boyun eğdik” deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi...” (el-Hucurât 49/14).

³¹ Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyunü'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil: el-Keşşâf an hakâiki gavamizi't-tenzil ve uyunü'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1977) 3: 570.

³² Mâtürîdî, *Te'vilât*, 14: 80.

Âyetin bağlamı nüzul sebebi itibâriyle her ne kadar münâfıklara yönelik gibi dursa da, burada şunu vurgulamak gerekir ki Allah'a ve Resûlüne itaat etmek, ancak imandan sonra söz konusu olabilecek bir durumdur. Dolayısıyla amellerin eksiltilmemesi de yalnız Allah'a ve Resûlüne itaat eden mü'minler için söz konusu olmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ "Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler" (el-Fâtır 35/29) buyurmaktadır.

2. PEYGAMBERİN ŞAHSINA HÜRMET

İman, Allah'a ve Resûlüne mutlak itaati de kapsadığı için Allah ve Resûlünün otoritesini sarsıcı tüm davranışlar, amelleri boşa çıkaracak kadar önemli olmaktadır.³³ Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlere yöneltilen bir başka ikaz da Peygamber'in (s.a.s.) yanındayken seslerini yükseltmemeleri, onun sesinden daha yüksek sesle konuşmamaları hususudur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ
وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ

"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa giderir." (el-Hucurât 49/2).

Bir önceki âyette, söz, karar ve davranışlarda Allah'ın ve Resûlünün iradesini aşmamak ve onların rızalarının dışına çıkmamak gerektiği bildirilmekteydi.³⁴ Buna nispetle daha hafif bir ihlâl ve kusur sayılan iki davranışın çirkinliği de bu âyette ifâde edilmektedir:³⁵

1. Peygamber'in (s.a.s.) yanında başkalarıyla konuşurken onun sesini bastırarak şekilde yüksek bir ses tonuyla konuşmak.³⁶ Buhârî'de geçtiğine göre; Resûlullah'la (s.a.s.) görüşmek için Temimoğullarından bir heyet gelmişti. Görüşme esnasında Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer de oradaydılar. Kabileye başkanlık yapacak kişi üzerinde ihtilafa düşerek Hz. Peygamber'in yanında biraz tartıştılar. Bu âyet inince de çok pişman olup üzüldüler. Bundan sonra o kadar alçak sesle konuşmaya başladılar ki çoğu kez Peygamber (s.a.s.) onları işitmediğini söylüyordu.³⁷
2. Hz. Peygamber'le konuşurken sıradan birisiyle konuşur gibi bağıırıp çağırarak konuşmak.³⁸ Rivâyet edildiğine göre tabiatı mucibince bağıırarak konuşan Sabit b. Kays³⁹ bu âyet nâzil olunca "Ben sesimi Hz. Peygamber'in sesinin üzerine yükseltiyorum ve onunla bağıırarak konuşuyorum, ben cehennemlik oldum!" diyerek

³³ Şemsettin Kırış, "Ameli Boşa Gitmek", *Altınoluk Dergisi* 130 (Aralık 1996): 20.

³⁴ "Ey iman edenler! Allah'ın ve Resûlünün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir." (el-Hucurât 49/1).

³⁵ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 5: 41.

³⁶ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 41.

³⁷ Buhârî, "Tefsir", 49/1-2.

³⁸ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 41.

³⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 8: 510.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

evine çekilmiştir. Resûlullah (s.a.s.) da onun yokluğunu fark ederek kendisini sormuş, bir kişi onun komşusu olduğunu söyleyerek; “Eğer isterseniz sizin için onun hakkında bilgi öğreneyim” demiş, Allah Resûlü de “Tamam” buyurmuşlardır. Sonra bu kişi Sabit’e gelip “Allah resûlü senin yokluğunu fark etti ve seni sordu” diyince o da “Böyle bir âyet indi, ama ben sesimi Resûlullah’ın (s.a.s.) sesi üzerine yükseltiyorum ve onunla bağırarak konuşuyorum, demek ki ben cehennem ehli bendim!” diye cevap verince bu kişi Resûlullah’a (s.a.s.) dönerek durumu haber vermiş, Hz. Peygamber de bunu duyunca onun bilakis cennet ehli olduğunu müjdelemiştir.⁴⁰ Ancak Sâbit b. Kays’ın yüksek sesle konuşması, mazeretinden ötürü idi. Kendisi sağır olduğundan ancak yüksek sesle konuşulunca işitirdi. Bu sebeple de yüksek sesle konuşmaya alışmıştı. Bu yüzden, âyet inince, “Belki farkında olmadan Resûlullah’ın (s.a.s.) yanında da yüksek sesle konuşurum da amelim boşa gider” endişesiyle artık onun yanına gelmeye cesaret edememişti.⁴¹

Bununla birlikte İslâm öncesi Araplar bu tür inceliklere riâyet göstermez, ilâhî bir dinin eğitiminden geçmedikleri için de bir peygambere ne şekilde davranacaklarını bilmezlerdi.⁴² Yeni Müslüman olan bazı bedevilerin de kaba olan çöl ahlakını birden bırakmaları kolay değildi. Bunlardan kimi Resûlullah’ın (s.a.s.) huzurunda kaba bir şekilde ve bağırarak konuşmaktaydı. Bu âyet bir taraftan Hz. Peygamber’in huzurunda yüksek sesle ve laubali bir biçimde konuşanlara edep dersi vermekte⁴³ diğer taraftan da gelecek neslin mü’minlerine, vefatından sonra dahi olsa Peygambere karşı besleyecekleri saygı ve sevgi hususunda yol göstermektedir.⁴⁴ Âyet zâhirde her ne kadar Hz. Peygamber’in ashâbına yönelik gibi görünse de Muhammed Esed (ö. 1992) âyette, sonraki mü’minler için de mecâzî bir anlam bulunduğunu söylemiştir. Buna göre sonraki mü’minler için mânâ: “Birinin kişisel görüş ve tercihleri Peygamber (s.a.s.) tarafından duyurulan kesin yasal buyrukların ve ahlakî kayıtların üstüne çıkmamalıdır” şeklindedir.⁴⁵ Bizce de Esed’in bu yorumu, oldukça dikkate değerdir. Kur’an’ın çağlarüstülüğü âyete bu perspektiften yaklaşıldığında kendini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber’in yüce şahsına saygı ve hürmette gereken özenin gösterilmesini emreden bu âyet, Resûlullah’a (s.a.s.) karşı mü’minlerin riayet edeceği adabı bildirmekle beraber, aynı zamanda Müslümanların ana babalarına, âlimlere, yaşlılara, kısacası bütün insanlara nasıl hitap edeceğini de öğretmektedir. Hitapta nezâketin ipuçlarını veren bu âyette, makam ve rütbe sahibi kimseleri ismiyle çağırılmayıp iltifat kaydıyla makamını da zikretmek sûretiyle hitap etmek gerektiği de hissedilmektedir. Örneğin; her hangi bir müdüre, kaymakama ya da valiye Ahmet Bey, Mehmet Efendi değil de; Müdür Bey, Kaymakam Bey veya Vali Bey şeklinde hitabın daha uygun olduğunu düşündürmektedir. Şüphesiz âyetlerin getirdiği nezâket kuralları yalnızca o zamanki insanlar için değil, şimdinin en medenî toplumları için dahi geçerli kâidelerdir. Büyüklere, kıdemlilere saygılı davranmak, onların huzurunda izin

⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21, 341.

⁴¹ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, 8: 510.

⁴² Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 5: 41.

⁴³ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, 8: 510.

⁴⁴ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 5: 41.

⁴⁵ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşâret Yayınları, 2004), 1054.

almadan, yüksek sesle konuşmamak, bir lidere kaba bir şekilde seslenmemek insanların özen göstermesi gereken terbiye ve nezaket kurallarıdır.⁴⁶

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) sesin yükseltilmesiyle alâkalı olarak şöyle bir tahlilde bulunmaktadır: “Sesin yükseltilmesi, az utanmanın ve saygıyı terk etmenin delilidir. Kimin kalbi haşyet içinde olursa o kimsenin sesi titrer. Böylece ondan ses kuvvetli bir şekilde çıkamaz. Ancak korkmayan kimsenin kalbi sabit ve güçlüdür. Buna göre onun sesi daha cesur çıkar, bu da onda haşyetin bulunmayışının delilidir.”⁴⁷

Yine Râzî âyetteki maksadın, “çok konuşmaktan men etmek” olabileceğini de söylemiştir. Çünkü her kim çok konuşuyorsa başkasının susması sebebiyle çok konuşmaktadır.⁴⁸ Hz. Peygamber’in yanında ise mümkün olduğunca az konuşup onu çok dinlemek gerekir, çünkü hayırlı olan onun konuşmasıdır.⁴⁹ Çünkü o, tebliğcidir.⁵⁰

Ancak âyette “çok konuşma” kastedilmiyor olsa gerektir. Zira sesi yükseltmek, ihtiramdan ve çekinme göstermemekten kaynaklanır. Saygınlık, heybet ve derecesinin yüksekliğinden ötürü beraberken seslerin alçaltıldığı bir kimsenin yanında zaten çok konuşulamaz.⁵¹

Ayrıca burada “birbirlerine bağırdıkları gibi ona bağırarak”tan nehyetmekle onların birbirlerini isimleriyle yahut künyeleriyle çağırdıkları gibi Hz. Peygamber’i ismiyle yahut künyesiyle çağırılmalarını yasaklama da kastedilmiş olabilir.⁵² Zira onun “Ya Rasûlallah”, “Ya Nebiyallah” denerek⁵³ nübüvvet ve risâletle çağırılması gerekmektedir.⁵⁴ Nitekim Allah Teâlâ “(Ey mü’minler!) Peygamber’i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın.” (en-Nûr 24/63) buyurmaktadır.

Âyetteki *أَنْ تَخْبَطَ* kavli hakkında *لئلا تحبط* yani “boşa gitmesin diye”⁵⁵ ve *أَنْ مَخَافَةَ تَخْبَطَ* yani “boşa gider endişesiyle”⁵⁶ şeklinde olmak üzere iki takdir yapılmıştır.

Âyette amellerin farkında olmadan boşa gitmesi tehlikesine dikkat çekilmekte ve şuna işâret edilmektedir: Eğer sesinizi yükseltir ve peygamberin önüne geçerseniz bu kötü davranışlar sizde yerleşir ve alışkanlık hâline dönüşür. Hatta Peygamberi önemsiz görmeye kadar gider ki bu durum kişiyi irtidada kadar götürebilir. Bu da hâliyle kişinin tüm yaptıklarını boşa çıkarır. Buna göre buradaki “*farkına varmadan*” kaydı ile irtidada götüreceği şeylerin, insanın fark edemeyeceği bir şekilde nefislere yerleşmesine işâret edilmektedir. Çünkü bir kimse hayatında hiç işlememiş olduğu bir günahı işlediğinde son derece pişmanlık ve korku yaşar. Ancak defalarca işlediğinde artık korku ve pişmanlık azalır ve farkına varmadan o kişiye yerleşmiş

⁴⁶ Fazıl Saraç, *Kur’an-ı Kerim’in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket* (Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, 2015), 99.

⁴⁷ Râzî, *Mefâtih*, 28: 112.

⁴⁸ Râzî, *Mefâtih*, 28: 112.

⁴⁹ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 5: 41.

⁵⁰ Râzî, *Mefâtih*, 28: 114.

⁵¹ Râzî, *Mefâtih*, 28: 114.

⁵² Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21: 338; Mâverî, *Nüket*, 5: 326; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr*, 7: 457.

⁵³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21: 338.

⁵⁴ Mâverî, *Nüket*, 5: 326.

⁵⁵ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr*, 7: 457; Mâverî, *Nüket*, 5: 326; Râzî, *Mefâtih*, 28: 114.

⁵⁶ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21: 343; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr*, 7: 457.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

olan bir âdet haline gelir.⁵⁷ Zira her tehlikenin başı söz konusu şeyi işin başında küçük görüp hafife almaktır. Müslümanın ma'siyetleri, yapmış olduğu tâatleri boşa çıkarmamaktadır, ancak Hz. Peygamber'i küçük görmek bir nevi küfürdür.⁵⁸ Bu ikaz da Mü'minlerin Resûlullah'ın (s.a.s.) huzurunda daima teyakkuz halinde olmaları, her zaman ondan sakınıp ona saygı duymaları, herhangi bir vakitte yanılarak veya gaflete düşerek hafife alma ya da küçük görme durumuna düşmemeleri ve bu şekilde amellerini boşa çıkarmamaları için zikredilmiştir.⁵⁹

Âyetin tüm amellerin boşa çıkmasından sakındırması da yine buradaki küfür tehlikesine işaret etmektedir. Çünkü muzâfın cemi olması umuma delâlet eder, tüm amellerin boşa gitmesi ise ancak küfür halinde söz konusu olur.⁶⁰

Buna göre Hz. Peygamber'e karşı gereken edebi göstermeyip onu hayatında örnek edinmeyen kişilerin dinî pratikleri ve imanları farkında olmadan zayıflayabilir. Bu zayıflama imanın varlığıyla yokluğu eşit olan bir dereceye vardığında ibre inkâra doğru meyleder, inkâr söz konusu olunca ise amellerin değeri kalmaz, ahiret sermayesi olarak yaptıkları tüm işler boşa gitmiş olur.⁶¹

3. YAPILAN HAYRI BAŞA KAKMA

Samimiyet, yapılan tüm işlerin özüdür. Kalpten gelerek yapılan bir işin kıymeti hiçbir şeyle ölçülemez. Ancak bazen bir takım güzel işler, sahiplerinin taşıdıkları sû-i niyet sebebiyle fesâda uğramaktadır. Söz gelimi yapılan bir iyilik eğer başkalarına faydalı olmak gibi güzel bir niyete binâen yapılıyorsa gerek kullar nezdinde gerekse Allah katında hak ettiği değere elbette mazhar olacaktır. Ancak söz konusu iyilikte ya da zâhirde iyi gibi görünen bu amelde başkalarına gösteriş yapmak gibi hiç de samimi olmayan niyetler gözetilmişse, o takdirde bu amelin değerlendirilmesi de bu niyet göz önünde bulundurularak yapılır. Nitekim Peygamber (s.a.s.) de "Ameller niyetlere göredir" buyurmuştur.⁶² Buna göre bir amelin değeri gözetilen niyet nispetinde olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de bu noktaya, infakta gösteriş ve başa kakma bağlamında değinilmiş olup mü'minlere böyle yaparak amellerini boşa çıkarmamaları hususunda uyarıda bulunulmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığımız hayırlarınızı boşa çıkarmayın..."
(el-Bakara 2/264).

⁵⁷ Râzî, *Mefâtîh*, 28: 114; Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkadir b. Muhammed İbn Âşûr et-Tûnusî, *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü't-Tûnusiyye, 1984), 26: 221-222; ayrıca bkz. Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-aziz*, thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 5: 145.

⁵⁸ Mâturîdî, *Te'vilât*, 14: 59.

⁵⁹ Mâturîdî, *Te'vilât*, 14: 58.

⁶⁰ İbn Âşûr, *Tahrîr*, 26: 221.

⁶¹ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 42.

⁶² Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, 1; Müslim, *İmâre*, 155.

Yani, ey Allah ve Resûlünü tasdik edenler, sadakanızı, sadaka verdiğiniz kimsenin başına kakıp ona eziyet etmek suretiyle, tıpkı malını insanlara gösteriş için harcayan kimsenin küfrünün, bu amelini iptal ettiği gibi, siz de sadakalarınızın ecrini iptal etmeyin. Öyle ki o kimse malını insanların göreceği şekilde infak eder ve insanlar da zâhiren onun Allah rızasını gözettiğini düşünür, ona birtakım övgülerde bulunurlar.⁶³ Ancak o, Allah rızasını gözetmemiştir ve bu amelinden bir sevap talebi de yoktur.⁶⁴ Onu ancak gösteriş için, insanlar kendisini methetsinler ve “O cömert ve iyi bir adamdır” desinler, onu böyle güzel vasıflarla nitelesinler diye yapmıştır. Ne var ki insanlar onun ne bu infakla içinde gizlediği niyeti ne de Allah’ı ve ahiret gününü inkâr ettiğini bilmemektedirler.⁶⁵ Buna göre âyette kastedilen bu kimseler münâfıklardır.⁶⁶ Zira kâfir, zaten küfrünü izhar ettiği ve şirkini ilan ettiğinden ötürü amellerini gösteriş için yapmaz. İkiyüzlü kimse ise zâhirde amellerini Allah içinmiş gibi insanlara gösterir. Ne var ki bu yaptığıyla aslında insanların övgüsünü kazanma niyeti ummaktadır. Kâfir ise böyle değildir, onun fiilleri Allah için değil, şeytan içindir; zira o, küfrünü ilan etmiştir.⁶⁷

Olayın bir de şöyle bir boyutu vardır: Sadakayı alan fakir, sadakaya ihtiyaç duyduğu için zaten gönlü kırıktır ve kendisine sadaka veren kimsenin de kim olduğunu duyurmak istemez. Ancak ona sadaka veren kimse şayet ona tasaddukta bulunduğunu ilan eder de onun bu işini insanlar duyarsa bu durum sadaka alan kimsenin kalbindeki üzüntüyü daha da arttırır. Böylece bu infak, verilen kimse için önceden faydalı iken sonrasında ona zarar verir boyuta gelmiştir.⁶⁸ Yani bu kimse böyle yaparak sadakasının sevabından kendini mahrum ettiği gibi sadaka verdiği kimseye de bu sadakasıyla faydadan ziyâde eziyet vermektedir.

Böyle kimseler kıyamet gününde dünyada yaptıklarından hiçbir sevap elde edemeyeceklerdir. Çünkü onlar bunu ahirete yönelik olarak yapmamışlar, ahirette Allah katındaki ecri talep etmemişlerdir. Sırf insanlara gösteriş olsun diye, onların övgülerini arzularak yapmışlardır. Muhakkak ki onların, amellerinden nasibi de ancak ondan talep ettikleri bu övgüler kadardır.⁶⁹ Onların bu amelleri Allah için olmayınca hâliyle Allah tarafından da bir kabul görmeyecektir. Öyle ki bu hususta Allah Teâlâ’nın, görevli meleğe o sadaka üzerinde bir işâret gösterdiği, bunun üzerine meleğin de o sadakayı kişinin amel defterine yazmadığı söylenmektedir.⁷⁰ Nitekim İbn Sîrîn’in (ö. 110/729) de bununla ilgili olarak birisinin bir başkasına, “Ben sana şöyle şöyle yaptım” dediğini işittiğinde “Sus, hesabı yapılan iyilikte hayır kalmaz” dediği rivâyet edilmiştir.⁷¹

Buna göre âyette mü’minlere, tasaddukta buldukları vakit gösterişçi ve ikiyüzlü münâfıkların yaptığı gibi sadakayı başa kakıp eziyet etmeden vermeleri emredilmekte,

⁶³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 4: 659.

⁶⁴ Mâverdi, *Nüket*, 1: 339; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 394.

⁶⁵ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 4: 659.

⁶⁶ Mâturîdî, *Te’vîlât*, 2: 178.

⁶⁷ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 4: 659.

⁶⁸ Râzî, *Mefâtih*, 7: 46.

⁶⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 4: 662.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türki (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006), 4: 329.

⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 4: 330.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

mü'minlere de sadakalarının fazîletini⁷² bu şekilde boşa çıkarmamaları tembihlenmektedir. Nitekim bu davranışın altında riyâ olgusu yatmaktadır. Resûlullah (s.a.s.) de bununla ilgili olarak "Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey gizli şirk'tir." buyurmuş, ashab da "Ya Resûlallah! Gizli şirk nedir?" diye sorunca Allah Resûlü (s.a.s.): "Riyadır" diye cevap vermiş, sonra: "Allah Teâlâ kullarına, amellerinin karşılığını vereceği gün: "Amellerinizi göstermek için yaptığınız kimselere gidin ve bakın onlardan bir karşılık görebilecek misiniz?" diyecektir"⁷³ buyurarak rıyanın tehlikesinin boyutuna dikkat çekmiştir.⁷⁴ Buna göre niyetlerde bulunan riyâ yalnız amelleri boşa çıkarmakla kalmayıp kişiyi şirk tehlikesine dahi götürebilmektedir.

İman etmek ve bunun gereği olarak sâlih ameller işlemek büyük bir lütuf olup bu amelleri muhafaza etmeye çalışmak da büyük bir mesuliyet olarak inananların karşısında bir vazife olarak durmaktadır. Çok iyi bir iş yaptığını düşünüp övünürken, dikkatsizliğinin bir cezası olarak ahirette eli boş kalmak, bunun da ötesinde büyük bir hüsrarla karşılaşmak tüyler ürpertici ve dehşet verici bir durumdur. Çare ise, Kur'an ve sünnetin bu mesajlarına ebedi mahrumiyetten kurtaracak birer can simidi gibi sarılmaktır.⁷⁵

SONUÇ

Allah Teâlâ kendisine iman eden kullarından imanlarının bir gereği olarak tam bir teslimiyet ve itaat beklemekte ve söz konusu itaati Resûlü için de istemektedir. Çünkü Allah'a iman, bizzat O'nun gönderdiği elçiye de iman etmeyi ve uymayı zorunlu kılmaktadır. Zira Allah Resûlü, söz söylediğinde "Kendi hevâsına göre konuşmamaktadır." (en-Necm 53/3). Buna göre Resûle uymak o denli önemlidir ki kişinin hâlihazırda işlemiş olduğu iyi amellerini Allah katında hükümsüz kılacak kadar büyük bir tesiri söz konusudur. Allah'ın elçisi herhangi biri değildir ve ona itaat doğrudan Allah'a itaat manası taşımaktadır.

Allah ve Resûlüne itaatin yanı sıra onların kudret ve otoritelerine saygı duymak da büyük önem taşımaktadır. Onların otoritelerini sarsıcı her türlü eylem de nâhoş görülmüş ve hatta yasaklanmıştır. Çünkü Allah adına iş yapan bir peygamberin otoritesinin zayıflatılması Allah'a yönelik işlenmiş oldukça büyük bir kusur hükmündedir. Dolayısıyla peygamber her anlamda eksiksiz bir saygıyı hak etmektedir. Geçmişte onun yanında sesini yükseltmekten, onun sesini bastırarak şekilde konuşmaktan ictinab etmek nasıl gerekli idiyse, bugün de aynı şekilde onun şahsına hürmetsizlik etmek, bir başkasının görüşlerini onun söylediklerine üstün tutmak kişinin imanını tehlikeye sokacak boyutta sakınılması gereken şeylerdir.

Allah katında en sevimli ameller şüphesiz hâlisâne niyetlerle ve sırf O'nun rızasını kazanmayı umarak yapılan işlerdir. Bu anlamda kişinin içine riya karıştıracağı, başkalarının hoşnutluğunu umacağı ya da yaptıktan sonra o ameli beğenerek muhatabı olan kişinin başına kakacağı ameller ise Cenâb-ı Hakk nezdinde yok hükmündedir. Bu tür amelleri asla kabul etmemekte, Allah'a ve âhiret gününe inanmayanları misal vererek onlara benzeme tehlikesine karşı ikaz etmektedir.

Görüldüğü üzere iyi ameller sadece yapılıp bitirilmekle kalmamakla, ömrün son ânına kadar iman ve hâlis niyet kalkaniyle korunmasına azami gayret sarf edilmesi gerekmektedir. Aksi

⁷² Mâverdi, *Nüket*, 1: 338; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 4: 331.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 428, 429.

⁷⁴ Ömer Çelik, "Dikkâtli Ol, Amelini Boşa Çıkarma!", *Altınoluk Dergisi* 271 (Eylül 2008): 25.

⁷⁵ Çelik, "Dikkâtli Ol, Amelini Boşa Çıkarma!", 25.

MERVE SAÇLI

takdirde en ufak bir bozuk niyet neticesinde bir hiç hükmüne dönüşebilme tehlikesi söz konusudur.

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE MÜ'MİNLERİN AMELLERİNİ BOŞA ÇIKARAN DAVRANIŞLAR

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.
- Çelik, Ömer. "Dikkatli Ol, Amelini Boşa Çıkarma!". *Altınoluk Dergisi* 271 (Eylül 2008): 25.
- Çetiner, Bedrettin. *Fatiha'dan Nas'a Esbâb-ı Nüzul: Kur'an Ayetlerinin İniş Sebebi*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.
- Denizer, Nurullah - Bayrakdar, Nazım - Saygılı, Serdar - Avcı, Mahmut. *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla İnanç-Eylem Tutarlılığı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.
- Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn Atiyye. *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-aziz*. Thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. Çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Halebî, Ebu'l-Abbas Şihâbuddîn Ahmed b. Yusuf b. Abdiddaim Semîn. *Umdetü'l-huffâz fi tefsiri eşrafi'l-elfâz*. Thk. Muhammed Tuncî. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1993.
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkadir b. Muhammed et-Tûnusî. *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dârü't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbnü'l-Cevzi, Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1987.
- Karaman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrâhim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Kırış, Şemsettin. "Ameli Boşa Gitmek". *Altınoluk Dergisi* 130 (Aralık 1996): 20.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*. Thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Maturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Mür. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-uyun: Tefsiru'l-Maverdî*. Mür. es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Râzî, Ebû Abdullâh Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahrüddin. *et-Tefsirü'l-kebîr: Mefâtihü'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türasi'l-Arabî, 1934.
- Saraç, Fazıl. *Kur'an-ı Kerim'in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, 2015.
- Sülün, Murat. *Kur'ân-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Şevkânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî. *Fethü'l-kadir: el-Câmi' beyne fenneyî'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsir*. Thk. Abdurrahman Umeyrâ. Mansûre: Dârü'l-Vefâ, 1997.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Tefsirü't-Taberî: Câmiü'l-beyân an te'vîli ayi'l-Kur'an*. Thk Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. Riyad: Dâru Âlemi'l-kütüb, 2003.

MERVE SAÇLI

Uludağ, Süleyman. "Amel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3:13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl: el-Keşşaf an hakâiki gavamizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*. Dârü'l-fikr, Beyrut 1977.

